

YU ISSN 0002-1954

UDC 631.1.115.152 = 862

OSNOVNA OBILJEŽJA POLJOPRIVREDE U ZIMBABWEU

SOME BASIC FACT ABOUT AGRICULTURE IN ZIMBABWE

T. Budin

UVOD

Grupa privrednika i znanstvenika različitih specijalnosti (svi iz naše duhanske privrede) boravila je tjedan dana u Zimbabweu s ciljem da s različitih aspekata upozna organizaciju i programe istraživačkog rada u duhanu, prirodne uzgojne uvjete, te tehnologiju uzgoja, sušenja, obrade i prodaje duhana i to in situ — na poljima, istraživačkim stanicama, na farmama i u postrojenjima za obradu duhana.

Ovaj prikaz poljoprivrede u cijelosti proizlazi iz tog jednotjednog studentskog boravka. On ima namjeru da u osnovnim crtama prikaže neke odlike poljoprivrede Zimbabwea.

Program boravka i svi institucionalni i individualni kontakti bili su podređeni osnovnom cilju — duhanu. Obzirom na tu činjenicu, dijelove prikaza poljoprivrede Zimbabwea treba uzimati s velikom rezervom. Taj ograničeni uvid u poljoprivredu Zimbabwea temelji se na dojmovima s posjete svega dviju farmi zatim izvire iz razgovora s duhanskim stručnjacima, kojima pak tema poljoprivrede nije bliska. Na raspolaganju su nam bili i oskudni pisani materijali koje navodimo u referencama.

Odlučili smo, da unatoč toga pišemo o poljoprivredi, vođeni željom da našu stručnu javnost zainteresiramo i obavijestimo o poljoprivredi ove nam prijateljske zemlje. Neka budući namjernik u tim predjelima krene od nečega što treba i provjeravati i dopunjavati. Smatramo da će, iako možda netočno i neprecizno informiran, taj putnik biti u prednosti pred nama.

OSNOVNI PODACI O ZEMLJI I NJENOJ EKONOMIJI

Zimbabwe je kontinentalna zemlja tropskog područja jer se prostire negdje između 25. i 22. južne paralele. Budući da je 4/5 zemlje iznad 600 m nadmorske visine, većina zemlje ima uglavnom subtropsku klimu, a samo najniži dijelovi tropsku. Najniža točka je na 162 m nadmorske visine. Ovi platoi su pretežno granitnog porijekla ili od drugih eruptivnih i škriljastih stijena.

Prema popisu stanovnika iz 1982. god. populacija u zemlji iznosi 7,532.000 stanovnika, a godišnji prirast stanovništvu 3% što znači da sadašnji broj stanovnika iznosi oko 8,700.000 ili oko 22 stanovnika po kvadratnom kilometru.

U najosnovnijim informacijama o ovoj zemlji skreće se pažnja, da u Zimbabweu cijene i paze na svoje prirodne resurse — tlo, vodu, mineralna bogatstva, te divlju faunu i floru. Obzirom na takovu situaciju s resursima, poljoprivreda, rudarstvo i industrija su strateški razvojni pravci. Tisuće kvadratnih kilometara zemlje je rezervirano za konzervaciju autohtonih životinjskih vrsta. Planiranje i razvoj vodnih resursa je također jedna od vrlo važnih aktivnosti zimbabweanske vlade (Odbor za prirodne resurse Zimbabwea). Sve više se polaže važnost i na očuvanje zemljišta (erozija) zbog njegova značaja za sve brojniju buduću generaciju, premda u sadašnjim uvjetima zemljišni potencijali nadmašuju potrebe.

Globalni i površni uvid u strukturu ekonomije ove zemlje možemo dobiti na osnovu strukture društvenog proizvoda i zaposlenosti, pa smo te pokazatelje izdvojili u tabeli 1. Ukupni društveni proizvod u 1985. godini iznosio je, uz kurs od 1 \$ USA = 1.5 \$ Z, oko 490 \$ USA po glavi stanovnika. Iz tabele vidimo, da je po zaposlenosti najvažniji sektor poljoprivrede i šumarstvo, a po društvenom proizvodu industrija. Navodi se da industrija proizvodi oko 6500 proizvoda od čega su najvažniji podsektori metaloprerađivačka industrija i s oko 25% prehrambena i duhanska industrija, te zatim tekstilna, kožarska i drvnoprerađivačka. Oko 70% strojeva i 25% repromaterijala u industriji su uvoznog porijekla. Veliku teškoću u razvoju nacionalne privrede čine velike otplate vanjskih dugova. Za tu namjenu te za školstvo i armiju troši se oko 60% deviznog priliva.

POLJOPRIVREDA

Značaj poljoprivrede za nacionalnu privredu

Kada je riječ o poljoprivredi, u Zimbabweu se na svim mjestima deklarira njen značaj i daje joj se podrška. Pri tome se ističu neke od inače poznatih funkcija poljoprivrede u razvoju privrede: osiguranje prehrane stanovništva, snabdjevanje prerađivačke industrije, zarada deviza i izvor zaposlenosti.

U uvodu smo već rekli, da poljoprivreda sudjeluje s oko 25% u ukupnoj zaposlenosti i preko 12% u društvenom proizvodu. Analitičari ističu i ukazuju (tabela 2) na ovisnost rasta ukupne privredne aktivnosti o situaciji u poljoprivredi. Performanse poljoprivrede odlične su zadnje tri godine, naročito, ali tek je sada 1986. nadmašena razina proizvodnje iz 1974. godine. Predlaže se, da poljoprivreda treba imati prioritet u razvoju bar za narednih petnaestak godina.

Prirodni uvjeti i potencijali

Prema jednim navodima, u ovoj zemlji nailazimo na različite tipove tala te varijabilnosti u temperaturama i padavinama, s velikim potencijalima

za proizvodnju različitih poljoprivrednih kultura. Prema drugima pak, topografija, klimat i tla nisu naročito pogodna za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju, a oko 3/4 zemlje ima za poljoprivrednu proizvodnju vrlo ri-zične klimatske uvjete.

Tab. 1

Zaposleni i društveni proizvodi po sektorima
stalne cijene 1980. u 1984. god.

Sektori	Zaposlenost		Društveni proizvod (GDP)* u cijenama 1980.	
	broj u 000	struktura %	u 000 000 Zimbabwe dolara	Struktura %
1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	271.2	26.2	460	13.1
2. Rudarstvo	54.5	5.3	281	8.0
3. Industrija	166.3	16.1	780	22.2
4. Elektroenergija	7.3	0.7	68	1.9
5. Građevinarstvo	45.3	4.4	82	2.3
6. Bankarstvo, osiguranje	15.7	1.5	233	6.6
7. Trgovina i ugostiteljstvo	80.2	7.7	357	10.2
8. Transport i veze	50.1	4.8	222	6.3
9. Uprava	88.9	8.6	350	10.0
10. Školstvo	83.8	8.1	322	9.2
11. Zdravstvo	19.9	1.9	89	2.5
12. Uslužne djelat.	98.0	9.4	57	1.6
13. Ostali servisi	55.2	5.3	209	6.1
UKUPNO	1035.4	100.0	3510	100.0

* Društveni bruto-proizvod ukupne privrede korigiran je ukupnim bankarskim provizijama za 124 milijuna \$ Zim.

Da bi dobili strukturu po sektorima korigirali smo svaki sektor u istom postotku (3.53%).

Tab. 2

Rast poljoprivredne proizvodnje i društvenog
proizvoda u razdoblju 1980—1985.
u % godišnje

Godina	Poljoprivreda	
1980.	+ 3.1	+11.3
1981.	+ 8.3	+13.0
1982.	+ 1.0	nula
1983.	— 6.4	— 3.4
1984.	+12.8	+ 1.0
1985.	+25.0	+ 6.0

U osnovi većina tala Zimbabwea čine pjeskovite crvenice, granitnog porijekla, ali ima i područja, naročito uz rječne doline i u humidnijim predjelima s težim ilovastim i glinastim tlima.

Po padavinama, a i po temperaturama (ali manje), razlikuju se dva tipična razdoblja; ljetno kišno, gdje se sezonske kiše pojavljuju uglavnom od XI do III mjeseca i ostali dio godine, kada je relativno toplo i ekstremno suho. Minimalne zimske temperature u VII mjesecu uglavnom ne prelaze -1°C i to u jutarnjim satima.

Prosječne godišnje padavine iznose oko 700 mm, ali s varijacijama od 300—1000 mm.

Tab. 3
Prosječne godišnje padavine

Godina	Padavine u mm
1980—81	870
1981—82	440
1982—83	403
1983—84	464
1984—85	746

Samo manji planinski istočni dio dobiva više od 1500 mm, a svega 37% zemlje dobiva više od 700 mm kiše godišnje (praktički u ljetnom razdoblju). Količina padavina opada od sjevera prema jugu i od istoka prema zapadu. Kiše i ritam kiša su najvažniji pojedinačni prirodni faktori uspjeha zimbabweanske poljoprivrede, pa ćemo im posvetiti još par redaka. Smatra se, naime, da je na njihovim lakšim tlima 15 mm kiše značajno. Ako više od 20 dana nakon toga nema kiše dolazi do stresa i potrebe presijavanja već posijanih kultura. Vjerojatnost takovih dvadesetodnevni suša iznosi npr. u Harareu:

u listopadu	90—60%
u siječnju	do 10%
u travnju	oko 60%

Istodobno se vjerojatnost pojave kiše od najmanje 15 mm povećava od 10% u listopadu, na oko 70% u siječnju. Na jugu zemlje vjerojatnost takovih kiša opada na svega 30%, dok vjerojatnost dvadesetodnevni suša raste na oko 50%.

Vremenske prilike u ljetnoj sezoni u velikoj mjeri pridonose smjeni »obilja i gladi«, tj. fluktuaciji u obimu poljoprivredne proizvodnje. Tome pridonosi i relativno slabo diverzificirana proizvodna struktura. Navodnjavanjem se problem ublažuje, ali je obim navodnjavanja manji, o čemu ćemo kasnije reći nešto pobliže.

Osnovni društveno-ekonomski okviri

Naša poljoprivreda će možda »iznenaditi svijet jednom posebnom vrstom zelene revolucije«, kažu u Zimbabweu. Novi snažniji rast poljoprivrede počeo je nakon proglašenja nezavisnosti. Dotada su praktički svi tržišni viškovi do-

lazili s oko 7000 ha velikih komercijalnih farmi. To su farme s najvišom organizacijskom i tehnološkom razinom u Africi. Nova vlada Zimbabwea stimulira, zaštićuje i ohrabruje preostale komercijalne farmere, političkim i ekonomskim mjerama, da i dalje ostanu u zemlji i povećaju proizvodnju, a glavne mjere je usmjerila na unapređenje (rekonstrukciju) glavnine — ruralnog područja — seljački sektor koji se ovdje naziva »communal farms« (zajednički, općinski). Proizvodnja na ovim malim farmama stimulirana je nizom mjera i akcija (krediti, savjetodavna i tehnička pomoć, marketing), pa i stelementskim projektima na nova područja i na napuštane ili kupljene komercijalne firme. U ovih nekoliko godina i taj sektor iskazuje sposobnost reagiranja na ponuđene mjere i povećava proizvodnju.

Posjedovna struktura

Ocjenjuje se da u Zimbabweu danas okosnicu poljoprivredne proizvodnje čine:

- oko 4500 komercijalnih privatnih farmi (naš proračun pokazuje da je prosječna veličina tih farmi oko 600 ha poljoprivrednog zemljišta od čega su oko 160 ha oranice),
- oko 1 000 000 malih komunalnih farmi s oko 5 članova po domaćinstvu u prosjeku. Ove farme koriste u prosjeku oko 7—8 ha poljoprivrednog zemljišta s oko 3 ha oraničnog zemljišta,
- oko 8000 komercijalnih farmi manje veličine,
- manji broj farmi na settlement projektima sa oko 6 ha obradivog zemljišta po farmi i korištenjem zajedničkih pašnjaka.

Poljoprivredna infrastruktura

Znakovi jedne specifične afričke »zelene revolucije« koju, kao što smo već naveli, demonstrira poljoprivreda Zimbabwea, pripisuje se jednim dijelom razvijenosti i razvoju poljoprivredne infrastrukture. Pod tim pojmom podrazumijevamo organizaciju tržišta za glavne kulture, organizaciju znanstveno-istraživačkog rada, poljoprivrednog školstva, savjetodavno-tehničke pomoći i agro-bankarstvo.

Tržni sistem je sličan sistemima u mnogim afričkim zemljama, ali ovdje dobro funkcionira. U osnovi se radi o posebnoj tržnoj organizaciji za svaki glavni proizvod. To tržište proizvoda kontrolirano je od zakonom potvrđenog tijela (Board, Commission — Odbor, Komisija) paradržavnog karaktera, koje je pak sastavni dio Poljoprivrednog marketing komiteta (Agricultural Marketing Authority). Članovi i predsjednik ovog komiteta postavljeni su od Ministarstva poljoprivrede. Ovakav sistem postoji za takozvane kontrolirane proizvode i to žitarice, stoku (osim svinja i peradi), mlijeko i pamuk. No i kod tih kontroliranih proizvoda postoji mogućnost direktne pogodbe (goveđe meso) ili aukcijske prodaje. Dio značajnih proizvoda kao šećer, čaj i duhan imaju specifičan način organizacije i kontrole tržišta.

Zimbabwe ima i vrlo razvijenu istraživačku djelatnost u poljoprivredi koja je dijelom organizirana i financirana direktno od proizvođačkih asocijacija (komercijalne farme), a dijelom sufinancirana iz budžeta, ili pak u cijelosti iz budžeta (za komunalne farme). Cilj je da se istraživački rad još

više razvije i da se postigne standard preporučen od Svjetske banke — u istraživanje odvojiti oko 2% društvenog proizvoda poljoprivrede. Putem ministarstva poljoprivrede (a i od pojedinih proizvođačkih udruženja), financira se veći broj obrazovnih centara za poljoprivrednu radnu snagu. Savjetodavna i tehničko-uslužna služba (Agricultural, Technical and Extension Service — AGRITEX), je posebno važna isturena ruka Ministarstva. Upošljava 2500 ljudi od čega su 1600 u neposrednom savjetodavnom radu. Tome potpomaže i Komitet za poljoprivredu i ruralni razvoj (ARDA), koji se posebno brine za cjelokupni razvoj u novim settlement područjima.

Kreditiranje poljoprivrede obavlja se preko državne Poljoprivredne financijske korporacije — AFC (preko 50%) i komercijalnih banki. AFC prema zadnjim podacima, servisira oko 2000 komercijalnih farmi s oko 75 miliona \$ Z i oko 90000 komunalnih farmi s oko 45 miliona dolara Z (1984/85).

Poljoprivredno zemljište i njegovo korištenje

Na temelju oskudnih i raznorodnih podataka koje smo prikupili o poljoprivredi Zimbabwea pokušali smo sačiniti ukupni bilans poljoprivrednog zemljišta i osnovne proporcije u njegovom korištenju. Rezultati su, naravno, orijentacijski, na nekim mjestima čak proizvoljni, a prikazujemo ih u tabelama 4 i 5. Zbog toga smo čak i tamo gdje smo našli točne podatke izvršili zaokruživanje. Ovi podaci ukazuju i na osnovnu proporciju u korištenju zemljišnih kapaciteta između komercijalnog i komunalnog sektora. Prema tome komercijalne farme koriste oko 20% obradivog zemljišta. U strukturi sjetve duhan sudjeluje s oko 9%, s tim da treba uzeti u obzir da je duhan u tropolju ili četveropolju s travama otpornim na nematode pa praktički zauzima 2 do 4 puta veće obradive površine od efektivnih. Prema navodima domaćina ta se krma na oranicama dijelom koristi u stočarstvu.

Prinosi u ratarstvu su na komercijalnim farmama vrlo visoki — izvanredni — naročito u klimatski povoljnim godinama. Farma koju smo posjetili ostvaruje prinose soje do 4 t/ha, pšenice do 5,5 t/ha, a kukuruza i do 13,0 t/ha. Zemaljski prosjeci su naravno niži od toga ali ipak relativno visoki, kao što to pokazuje tabela 5. Na komunalnim farmama postižu se osjetno slabiji rezultati, što ruši ukupni nacionalni prosjek.

Na projektima koloniziranja novih područja (napuštenih bivših komercijalnih farmi), programirana su tri tipa gospodarstva i oni postižu bolje proizvodne rezultate od prosjeka za komunalne farme. Na tim novim područjima koja su pod intenzivnijom tehničkom i savjetodavnom paskom ARDA i AGRITEX-a razvijaju se tri tipa gospodarstava:

Model A svaštarski tip gospodarstva s oko 6 ha obradivog zemljišta,

Model B zadružni tip udruženog rada i raspodjele,

Model C specijalizirana gospodarstva u nekoj cash kulturi.

Sva gospodarstva osim obradivog zemljišta na gospodarstvu, koriste i zajedničke pašnjake. Model C gospodarstva koja smo posjetili u Nyamazura području specijalizirana su u flue-cured proizvodnji i postigla su u 5 godišnjem razvoju dobre proizvodne i tržne rezultate. Unjehovom daljnjem usmjeravanju trebati će svakako osigurati i materijalnu reprodukciju gospodarstva, jer sada akumulacija očito odlazi u osobnu potrošnju.

Tab. 4 Poljoprivredno zemljište i njegovo korištenje (procjene)
u ha 1985—86

Opis				
1.	Kukuruz	300000	1150000	1450000
2.	Pšenica	40000	—	40000
3.	Ostale bijele žitarice	5500	—	5500
A.	UKUPNO ŽITARICE	345500	1150000	1495500
5.	Pamuk	100000	125000	225000
6.	Soja	50000	1000	51000
7.	Duhan	64000	300	64300
8.	Arašid (Kikiriki)	2000	200000	202000
9.	Ostale uljarice (stoč. sirak, sun.)	10500	60000	70500
10.	Šećerna trska	40000	—	40000
B.	UKUPNO INDUSTRIJSKO BILJE	266500	386300	652800
11.	Ugar i krmno bilje na oranicama	208000	1500000	1708000
C.	UKUPNO UGAR I KRMNO	208000	1500000	1708000
12.	D. POVRĆE (s krumpirom)	2500	30000	32500
I	UKUPNO ORANICE I VRTOVI (A+B+C+D)	822500	3066300	3888800
13.	Citrusi i ostalo listop. voće	20000	8000	28000
14.	Čaj	6050	—	6050
15.	Kava	10000	—	10000
E.	UKUPNO VOĆE I DRV. KULTURE	36050	8000	44050
16.	F. VINOGRADI	274	—	274
II	UKUPNO OBRADIVO (I+E+F)	858824	3074300	3933124
17.	G. Pašnjaci	1950000	4500000	6450000
	SVEUKUPNO POLJOPR. (I+II+G)	2808824	7574300	10383124

Informirani smo da su slabi rezultati komunalnih farmi u visini prinosa posljedica vrlo slabog korištenja mineralnih gnojiva u tom sektoru.

Komercijalni sektor je koristio u 1985—86. proizvodnoj godini oko 500000 tona mineralnih gnojiva, od čega su 56% NPK formulacije s naglašenim dušikom.

Ako pretpostavimo da se od ukupne potrošnje mineralnih gnojiva 20% troši na komunalnim farmama i da je u prosjeku 40% aktivne materije, onda komercijalna poljoprivreda u Zimbabweu troši oko 250 kg aktivne materije po hektaru obradivog zemljišta (tu smo isključili ugar). Ova je potrošnja vrlo visoka pogotovu kada se uzme u obzir relativno velika zastupljenost stočarstva i korištenje plodoreda i ugara.

Komercijalna poljoprivreda u cjelosti ovisi o uvozu zaštitnih sredstava i u tu svrhu se troši godišnje oko 28 milijuna USA \$. Zbog relativno uskog tržišta slabo je razvijena i domaća industrija poljoprivrednih strojeva, a

Tab. 5
 Proizvodnja i prinosi glavnih ratarskih kultura (orijentaciono) 85—86. god.

Opis	Komercijalne farme			Komunalne (male privatne)			Ukupno		
	Proizv. t	ha	Prinos u tonama/ha	Proizv. t	ha	Prinos t/ha	Proizv. t	ha	Prinos t/ha
Kukuruz	1565500	300000	5,2	1400000	1150000	1,2	2965500	1450000	1,4
Pšenica	200000	40000	5,0	—	—	—	200000	400000	5,0
Ječam i zob	10000	5500	1,8	—	—	—	10000	5500	1,8
Pamuk	160000	100000	1,6	137500	125000	1,1	297538	225000	1,3
Duhan	132000	64000	2,1	600	300	2,0	135000	64300	2,1
Soja	84000	50000	1,7	8600	1000	1,0	85000	51000	1,7
Arasid (neoljušten)	6000	3000	3,0	300000	200000	1,5	306000	202000	1,5
Ostale uljanice	20000	10500	1,9	75000	60000	1,2	95000	70500	1,3

uvozni strojevi i rezervni dijelovi su vrlo skupi i teško se do njih dolazi. Navodi se da bi Zimbabwe trebao najmanje 1700 traktora godišnje radi zamjene što znači da raspolaže s ukupno oko 17000—20000 traktora.

Povećanje intenzivnosti proizvodnje i ukupnog obima biljne proizvodnje ovisiti će puno o daljnjem povećanju navodnjavanja, za što ima prirodnih uvjeta (do 500000 ha) ali manjkaju sredstva i brži opći gospodarski razvoj. Navodnjavanje ima dugu tradiciju koja seže u prošli vijek, što nije i čudo obzirom na karakteristike padavina o kojima smo govorili.

Za 1983. godinu se spominje da je na komercijalnim farmama bilo pod navodnjavanjem oko 28% kultura na 165400 ha i to kako slijedi:

Duhan	5214 ha
Kukuruz (sirak)	27696 ha
Pamuk	18187 ha
Arašid (kikiriki)	3561 ha
Soja	14040 ha
Pšenica	37329 ha
Ječam	5454 ha
Šeć. trska	32080 ha
Kava	6516 ha
Povrće (uključ. krumpir)	1675 ha
Čaj	2228 ha
Pašnjaci i krmno	5080 ha
Citrusi i listopadno voće	6340 ha

Neke kulture praktički se ne mogu proizvoditi bez navodnjavanja, a i zimska proizvodnja dolazi jedino u obzir s navodnjavanjem (pšenica, povrće, sjemenska soja, krumpir). Prema rezultatima u proizvodnoj godini 1981/82. prosječni prinosi za dio navodnjavane i neavodnjavane proizvodnje su bili kako slijedi:

Tab. 6 Prosječni prinosi navodnjavane i nenavodnjavane proizvodnje

	Suho ratarenje kg/ha	Navodnjavanje kg/ha	Porast kg/ha
Pamuk	1671	2643	972
Kukuruz	4388	6200	1812
Duhan (flue-cured)	1905	2313	408
Arašid	1643	3424	1781

Veći dio komercijalnih farmi i neki novi komunalni setlmenti koriste sistem kišenja.

O pojedinim kulturama biljne proizvodnje našlo bi se još niz zanimljivosti, ali ti detalji prelaze okvire ovog prikaza. Oni se mogu naći u literaturi navedenoj na kraju, posebice broj 3.

Za to su pogodni i priručnici koje navodimo u 6 i 7.

Komercijalni farmeri mnogo koriste ove priručnike i to već duži niz godina. Oni se redovito osuvremenjuju od autora i izdavača i pokazuju veliku kvalificiranost i mar savjetodavne službe.

Budući da su podaci o zemljištu, proizvodnji i prinosima orijentacijski i procjenjeni, u tabeli 6 navodimo i izvod iz službenih podataka o tržišnoj proizvodnji koja je registrirana kroz marketinške kanale i to za tri godine iz sedamdesetih i za novije tri godine.

Tab. 7

Prodaja glavnih kultura kroz registrirane kanale (tržna proizvodnja)
poljoprivrede Zimbabwea

u tonama

Kultura	Godina					
	1973	1974	1975	1983	1984	1985
Kukuruz	1420725	550363	1336855	1391265	616749	941550
Arasid (ne- oljušteni)	21173	26528	44416	15905	9329	5706
Stočni sirak	22865	25818	13229	19150	5347	19949
Soja	0461	7976	19053	84340	74438	89775
Kava	1601	1580	2981	6906	9727	19720
Pšenica	81626	85975	90449	212945	124250	98530
Pamuk	170727	135796	164722	157673	167280	250052
Duhan (flue-cured)	60892	67980	71620	86949	94295	119636

Tu treba naglasiti da zadnjih godina naročito raste tržišnost komunalnih farmi. Te su farme npr. početkom sedamdesetih godina sudjelovale u tržišnoj proizvodnji kukuruza s oko 7% da bi 1985. taj udio iznosio oko 43% s tendencijom daljnjeg rasta. No ipak u vrijednosti ukupne tržišne proizvodnje komunalni sektor sudjeluje sa nešto manje od 20% (1985). 1975. godine taj udio je iznosio negdje oko 7%.

Stočarstvo

Stočarstvo je jedna od ključnih grana poljoprivredne proizvodnje. U proizvodnji mesa, goveđe meso je po količini i vrijednosti najvažnija linija koja s kukuruzom, duhanom i pamukom čini 80% vrijednosti ukupne tržišne proizvodnje poljoprivrede Zimbabwea. Broj goveda za proizvodnju mesa opada na komercijalnim farmama, a raste na komunalnim. Na komercijalnim farmama ima oko 654000 krava rasplodnih i stonih junica iz kojih se alimentira obnova stada, i taj je broj zadnjih godina nešto porastao. Opadanje broja goveda objašnjava se smanjenjem efektivne potražnje, i relativno niskim cijenama u odnosu na cijene kukuruza i sistemom uzgoja koji je pod utjecajem vremenskih prilika. Cijena goveđeg mesa određuje se naime, od Ministarstva poljoprivrede u suradnji s predstavnicima proizvođača i marketinških i mesoprerađivačkih agencija. One vrijede godinu dana (od ožujka do veljače naredne godine).

Predominantni sistem uzgoja je ekstenzivna ispaša s relativno malim dodatkom koncentrirane i kabaste krme u finišu, tako da se govedo isporučuje s 2,5 do 3,5 godina starosti pred nastup sušne sezone. Manji dio stoke u

Tab. 8

Stočarstvo Zimbabwea u brojka
u 000 kom. stanje 31. III

Godina	Goveda komercijalne farme		Komunalna farma		Ovce		Svinje		Koze	
	za proiz- vod. mesa	mliječna grla	ukupno	goveda ukupno	Komerc. farma	Komu- nalne	Komerc. farma	Komu- nalne	Komerc. farma	Komu- nalne
1973	2665	129	2795	2847	311	444	108	94	97	1877
1974	3668	128	2796	2936	281	466	103	89	97	1909
1985	2882	127	3009	3123	264	494	113	96	81	1872
1980	2304	106	2410	2869	173	214	93	39	47	935
1983	2253	105	2358	3105	154	241	105	74	47	1013
1984	2120	111	2231	3087	164	260	81	94	62	1409
1985*	1763	111	1872	3231	127	411	77	90	20	1513

* Približni podaci, isključene male komercijalne farme.

područjima s više kiše intenzivnije se tovi zadnjih 100 dana i isporučuje s oko 2 godine starosti.

Mliječna goveda za tržišnu proizvodnju locirana su pretežno na komercijalnim farmama. 1985. godine registrirano je 524 proizvođača, što znači da prosječno mliječno stado ima oko 180 muzara koje dnevno isporučuje u prosjeku 960 litara mlijeka. (70—90% u odnosu na 26% u razdoblju 1983—1985. god.).

Proizvođači ovčjeg mesa i mlijeka također imaju svoje udruženje (Nacionalno i kooperativno udruženje proizvođača ovaca i koza) i udruženje proizvođača ovaza — komerc. Kao što to podaci u tablici 7 pokazuju gro stada je na komunalnim farmama, ali komercijalni proizvođači podmiruju 90% tržišne potražnje.

Zimbabweanski stočari polažu puno nade u izvoz mesa, napose goveđeg, na Zapadno-evropsko tržište. Potkraj 1985. Zimbabwe je dobio dozvolu za izvoz ograničenih količina goveđeg mesa u EEZ zemlje. To je uslijedilo nakon što je veterinarska služba uspjela suzbiti i lokalizirati slinavku i šap koja se pojavila u južnom dijelu zemlje. Da bi se spriječilo kretanje stoke iz i u ta područja podignuto je preko 2000 km ograde. Ta se odobrena uvozna kvota sada i ne može dostići jer se još osjećaju posljedice katastrofalnih suša iz 1982—1984. godine, koje su desetkovale i osnovno stado, a i ekonomski položaj govedarstva nije najpovoljniji.

Tab. 9

Broj i distribucija ovaca u 1983—84. godini

Vrsta farmi	Broj gospodarst.	Broj ovaca ukup.	Po gosp. kom.	Struktura %
Velike komerc.	1117	20000	130	35,5
Male komerc.	2320	145850	9	5,0
Komunalne	...	240000	—	58,5
Settlement projekti	...	4000	—	1,0
	—	409850		100,0

O AKTUALNIM RAZVOJNIM PITANJIMA — ZAKLJUČAK

U analitičkim globalnim sagledavanjima daljnjeg razvoja poljoprivrede Zimbabwea izražava se bojazan da bi poljoprivreda mogla postati žrtva svog vlastitog uspjeha. Navesti ćemo ovdje ukratko neke od razvojnih kontradikcija koje se u vezi toga diskutiraju u Zimbabweu.

Čreba prije svega izdvojiti nekoliko međusobno ovisnih specifičnih obilježja poljoprivrede:

— poljoprivredna proizvodnja je relativno slabo diverzificirana, gro proizvodnje čine četiri proizvoda,

— komunalni sektor povećava proizvodnju, sve više reagirajući na ekonomske i druge mjere kojima se ta proizvodnja stimulira,

— klimatski situacija može izazvati i višegodišnje katastrofalno niske rezultate pa su i dugogodišnje zalihe kukuruza kao osnovnog prehrambenog proizvoda, s tog gledišta poželjne,

— poljoprivreda sudjeluje s oko 38% u ukupnom izvozu zemlje (1984) i preko 50% ukupne proizvodnje namjenjeno je izvoznim tržištima,

— startajući od relativno niske osnovice, nadnice u poljoprivredi su realno rasle (minimalne nadnice propisuje država), a nominalno više od nadnica u drugim sektorima,

— kao reakcija farmera na porast troškova radne snage, broj zaposlenih je u 10 godina (1974—1984) smanjen za 100.000 tako da je poljoprivreda uspjela zadržati veći rast produktivnosti rada od porasta realnih nadnica.

U takovoj situaciji neke glavne funkcije poljoprivrede Zimbabwea dolaze u kontradikciju. Npr. diversifikacija proizvodnje tj. pomak u druge proizvode, mogao bi ugroziti ishranu stanovništva u konzekutivnim sušnim godinama. Sadašnja, domaća cijena kukuruza, troškovi njegovog stokiranja, politika kursa nacionalne valute i geografski položaj Zimbabwea ne idu u prilog konkurentnosti tog proizvoda na međunarodnom tržištu. Izvozna funkcija poljoprivrede zahtijeva konkurentnost poljoprivrednih proizvoda u nepretrađenom ili u malo dorađenom stanju, jer taj sektor nije dovoljno razvijen. No, ta konkurentnost dolazi u pitanje zbog opće situacije na međunarodnom tržištu i zbog sve većih troškova rada u Zimbabweu koji su osnovica njihove konkurentnosti. U tome je izuzetak duhan koji bilježi zadnjih godina sve veći izvoz zbog kombinacije faktora kao što su dobra kvaliteta, povećanje prinosa, produktivnosti i blaga deprecijacija nacionalne valute.

Domaća potražnja također nije naročito veliki podstrek za razvoj primarne proizvodnje, zbog relativno niske kupovne moći stanovništva pomak potražnje na prehrambene proizvode (za dio porasta kupovne moći), i zbog porasta samoopskrbne proizvodnje. Godišnji rast populacije od 3% doduše širi domaće tržište.

Porast nadnica svakako dovodi do smanjenja zaposlenosti u poljoprivredi pa se postavlja pitanje uloge poljoprivrede u stvaranju novih mjesta (godišnje treba stvoriti 80000 novih radnih mjesta). Upućenost poljoprivrede na izvoz traži konkurentnost koja se ostvaruje kroz investicije, tehnički progres i istraživanje, ali se pri tome ne smije napustiti radno-intenzivni karakter poljoprivrede. Taj bilans između tehničkog napretka, cijene rada i produktivnosti je jedan od ključnih za daljni razvoj poljoprivrede Zimbabwea.

LITERATURA

1. Zimbabwe in brief (some basic facts about Zimbabwe), Government publication.
2. Quarterly Digest of Statistics Government publication.
3. Commercial Agriculture in Zimbabwe, Anual 1985/86. Modern Farming Publications Trust. Harare, 1986.
4. Glavobolje od viška PV Feb. 1987.
5. **Upton M.:** Farm management in Africa, Oxford University Press, London 1973.
6. Flue Cured Recommendations. Tobacco Research Board. 1961, rev. 1985.
7. Farm Management Handbook. Part One i Part Two, sept. Agritex 1982.

Adresa autora — Author's Address

Dr Tomislav Budin
Duhanski institut, Zagreb